

Marie Bruvik Heinskou

Seksualitet mellem risiko og chance

Svingninger i senmoderne
værdiorienteringer

Artiklen beskæftiger sig med unge voksnes seksuelle adfærd, risikohåndtering og selvfortællinger. Især fokuseres på krydsfeltet mellem risiko og chance som to modsatrettede værdiorienteringer.

Men der er intet smukt, intet stort ... som ikke træffes gennem chancen og som ikke er sjældent (Georges Bataille 1945).

The more that life is regulated administratively, the more people must learn waiting. Games of chance have the great attraction of making people free from waiting (Walter Benjamin, citeret via Buck-Morss 1989:104).

En række forhold indikerer, at klamydia er en underdiagnostiseret sexsygdom. Selv om undersøgelser viser, at ca. 70 % af de danske teenagere bruger kondom ved første samleje (Frederiksberg kommune 1999:46; Sundhedsstyrelsen 2007:54-55), ser det ikke ud til at handlingen efterfølges konsekvent; klamydia konstateres i stigende grad *især* blandt unge, og andre undersøgelser viser, at unge i mange tilfælde ikke overvejer at bruge kondom, når de har sex (Kangas et al. 2004). I 2005 rettede Sundhedsstyrelsen for første gang siden 1995 en oplysningskampagne mod unge mellem 15 og 25 år. Spørgsmålet er dog om oplysning er den bedste måde at ændre unges seksualadfærd, eller om andre faktorer spiller en lige så afgørende rolle. Spørgsmålet er også, om unges manglende beskyttelse imod sexsygdomme er krusninger på seksualitetens overflade, eller om fænomenet er udtryk for dybere-liggende rørelser i den senmoderne seksuelle værdiorientering¹.

Artiklen vil, på baggrund af et kvalitativt sociologisk studie (Heinskou 2004), belyse en række af de faktorer, der spiller en rolle i unges seksuelle møder og påvirker deres (fra)valg af kondom. Nærmere bestemt har jeg interviewet 8 unge voksne mellem 20 og 30 år, 3 kvinder og 5 mænd. To af mændene betegner sig som homoseksuelle². Det siger sig selv, at resultaterne af et kvalitativt studie af denne art ikke kan generaliseres til at gælde for hele gruppen af unge eller unge voksne. Sigtet er derimod gennem indgående interviews og analyser at give en mere dybtgående indsigt i nogle forhold, som spiller en vigtig rolle for de interviewede. Analysens dialog med de teoretiske synsvinkler giver desuden anledning til at forvente, at disse forhold også kan spille en rolle hos større grupper. Det empiriske materiale, som er fremlagt og drøftet udførligt i studiet, kan inden for denne artikels korte rammer kun gengives kortfattet og på illustrerende vis.

Risikominimering?

To typer indsats har de sidste tyve år kendetegnet forebyggelsen af seksuelt overførte sygdomme: *The Health Belief Model* og *Information Processing Framework*. Fælles for forebyggelsesstrategierne er, at de satser på ændring af "adfærd", og at de anser viden og information som nøglen hertil. En række sociologer har problematiseret de konkrete tiltag mod seksuelt overførte sygdomme og betragtet indsatsen som udtryk for det moderne samfunds værdier. Det er i den

forbindelse blevet fremhævet, at de videnskabelige definitioner af "risiko" er skiftende og afhængige af den samtid, som de udspringer af (Patton 2000; Derverell & Prout 1995; Richardson 1996; Rhodes 1995; Douglas & Calvez 1990). Således kan epidemiologiens kategorisering af seksuel risikoadfærd ses som udtryk for en normativ og moralsk grænsedragning for den seksuelle tolerance og udfoldelse generelt. I den sociologiske diskussion vedrørende forebyggelsen af hiv og aids er det yderligere blevet fremhævet, at *opfattelsen* af risici varierer afhængig af de tankesystemer, der stilles til rådighed i den givne kontekst (Patton 2000:34)³. Således er det muligt at anfægte "objektive" videnskabelige definitioner på risiko, da de ofte afviger fra den kontekstbetingede opfattelse af risici (Rhodes 1995).

Den danske idéhistoriker Lars Henrik Schmidt bidrager i *Sundhedspædagogikken og jagten på livsindhold* (1999) til diskussionen, idet han argumenterer for, at sundhed i takt med individualiseringen af samfundet er blevet et personligt anliggende. Denne personliggørelse har væsentlig betydning for begreberne chance og risiko, idet de hører til hvert sit regime; chancen hører til det personlige og eksistentielle regime, mens risiko hører til det videnskabelige. Ifølge Schmidt refererer chancen til "et eksistentielt livsperspektiv til forskel fra et fagligt dødsperspektiv" (ibid. 296). Vi løber ikke nødvendigvis en eksistentiel risiko, når vi tager en chance (Schmidt 1999:269-271).

Den teoretiske litteratur har således problematiseret begrebet risiko, og peget på andre forhold, der kan spille en rolle. Samtidig er der, som nævnt i indledningen, noget som tyder på, at der med mere viden om risici ikke nødvendigvis følger en entydig "positiv" adfærdsændring. På den baggrund forekommer det utilstrækkeligt at forstå unges forhold til sex uden kondom som udtryk for en informationsbetinget og risikokalkulerende adfærd. I en sociologisk optik er det desuden vigtigt at se handling i forbindelse med de værdier, der gør handlinger mere eller mindre meningsfulde, og forstå disse handlinger som *oplevelser*. Værdier er det, der tillader os at se en indre sammenhæng og logik i de handlinger, vi ellers har svært ved at forstå.

I det følgende vil jeg gå nærmere ind på, hvordan de værdier, som knytter sig til det seksuelle møde, deler sig mellem (1) værdier der relaterer sig til at "tage en chance", og (2) værdier der relaterer sig til at "løbe en risiko". Jeg skal

således fokusere på risikobegrebets parløb med chancen, med henblik på at begrebsliggøre en underbelyst side af seksualiteten i senmoderniteten. Min konklusion er, at chancens værdisæt udspringer af en række postmoderne bevæggrunde, alt imens risikoens værdisæt udspringer af en række moderne bevæggrunde. Denne dialektik udgør en fundamental konflikt og er en central dynamik i senmoderniteten. Vi skal således præsenteres for en række kultur-sociologiske betragtninger over et værdiskred og forstå, hvorledes dette påvirker måder at tænke og handle på.

Samtidig kastes lys over fænomenet sex uden kondom i senmoderniteten, og dermed oplysningsbestrebelsene. Den eksisterende forebyggelsesindsats har sine begrænsninger, for så vidt som den virkelighed, som risikobegrebet henviser til, indeholder en række brud og modsætninger, der ikke tages i betragtning⁴.

Chancen

Jeg har haft travlt og uden egentlig at ville have sådan travlt, men jeg har...men der har været enormt mange piger på meget, meget kort tid. Og det er sådan lidt...lidt for meget af ingenting. Jeg savner et eller andet dybtfølt, og ikke bare det der øjeblikks ekstase, eller hvad det er. Så det er mere for at prøve den der med at se, om man ikke kan finde et eller andet mere seriøst, et eller andet sted, eller ærligt (Karl).

Det er de færreste af undersøgelsens informanter der har brugt kondom, når de har haft sex med deres partnere – faste eller mindre faste. Det er yderligere karakteristisk, at "éngangsforholdet" henviser til en mindre positivt ladet værdiforestilling, der ikke er behæftet med "seriøs" mening. I det ovenstående fortæller Karl om årsagerne til, at han ønsker at gå i "midlertidigt cølibat". Hans udsagn afspejler en tendens blandt informanterne: Éngangsforholdet opleves som meningsløst. Dette har betydning for værdien af at beskytte sig selv. Når éngangsforholdet værdimæssigt vægtes lavt, betyder det også, at selvagtelsen forringes. Argumentationslogikken kunne lyde: "Det, jeg laver nu, har ingen længerevarende værdi, det er ikke dybtfølt, og således er jeg ikke så værdifuld, at jeg behøver at beskytte mig". Altså en negativ selvbekræftelse. Men ikke kun forholdets længde synes at have indflydelse på oplevelsen af en manglende mening, også ens eksistens som helhed kan være behæftet med stor tvivl. Karen siger:

Jeg var ude i sådan en tilstand, hvor det kun var total kamikaze og kaotisk. Alt var bare ligegyldigt, jeg kunne ikke se nogen grund til at passe på mig selv, jeg kunne ikke se nogen grund til at tage en uddannelse, altså fremtiden var der sådan set ikke. Altså der var ikke nogen mening, der var ikke noget fokus, der var ikke noget mål.

Karen eksemplificerer her, hvorledes mangel på eksistentiel mening har betydning for måden at "passe på sig selv": måden at orientere sig på og drage omsorg for sig selv. Spørger man derimod informanterne, om de kender til risikoen for sygdomme ved sex uden kondom, er de alle meget oplyste. Hovedproblemet for bl.a. Karl og Karen er ikke mangel på viden, forstået som mangel på forebyggende information, men mangel på eksistentielt strukturerende viden. De "ved" allerede alt omkring deres seksualitet og de risici, der er forbundet dermed. De kan i høj grad forklare, reflektere og begrunde ned i de mindste detaljer de valg og "fejltagelser", de har begået. Problemet er, at netop omfanget af viden kun vedrører en del af eksistensen og dermed ikke er meningsgivende i videre forstand.

De unge oplever, at de selv er ansvarlige for at forme deres liv ud fra en given baggrundsviden, men det kan være svært. For det, der ikke er skæbne længere, kan ændres, og det, jeg kan ændre, er jeg selv ansvarlig for (f.eks. Karls beslutning om cølibat). Det betyder, at flere og flere livsområder kan underkastes krav om præstation og "selvrealisering", et aspekt som den tyske ungdomssociolog Thomas Ziehe også er inde på i sin bog *Ambivalenser og mangfoldighed* (1989:13). Kendetegnende for de interviewede er således, at de ikke stoler på sig selv. Ikke i "gammeldags" moderne betydning, at de ikke har selvtillid, for det har de – de har troen på, at de kan nå og opnå, hvad de gerne vil. Problemet er, at de ikke har tillid til, at de vælger det rigtige i en given situation, for mulighederne er så mange, at selve valget og selvrealiseringen bliver uoverskuelig. Derfor oplever de sig selv som uforudsigelige – eller som "kontingente subjekter". Thomas Ziehe formulerer kontingensproblematikken således:

I det traditionelle og autoritære samfund er det subjektive hovedproblem, at "jeg vil for meget". I vort kulturelle klima er det subjektive hovedproblem derimod, at jeg "opnår" for lidt, at jeg som menneske stadig ikke lever og er sådan, som jeg kunne være (Ziehe 1989:13).

På denne baggrund finder jeg det rimeligt at antage, at de selvbebrejdelser, der opstår på baggrund af mangfoldigheden af muligheder, i vid udstrækning vedrører det at *forpasse sin chance/sine chancer*. Når alt tilsyneladende er muligt, når meningen ikke er fastlagt, og livet kan formes efter egen evne, kan chancen være løsningen. Chancen er åben for forandringer.

Chancen kan derfor ses som en mulighedshorisont, der opstår som følge af den kulturelle postmodernisering. At tage en chance bliver en måde at forsøge at overleve ambivalensen og kontingensen som en substitut for en forsvunden skæbne. Jeg ser derfor chancen som et klart postmoderne træk i senmoderniteten, der har stor betydning for vores måde at orientere os i en verden fuld af muligheder. Dette aspekt har også stor betydning for opfattelsen og forvaltningen af intime relationer.

De postmoderne livsvilkår sætter således deres præg på unges måde at tænke beskyttelse på. I deres søgen efter mening forholder de sig grundlæggende åbent og usikkert over for andet og andre, og over for sig selv. At være åben over for noget nyt, for en ny livsretning, en ny udfordring, en ny mening for den sags skyld, hænger ikke sammen med overvejelser om risiko og beskyttelse. Åbenhed hænger ikke sammen med kontrol og kalkulation - tværtimod. At være åben over for kontingensen er at være ubeskyttet.

Karen giver udtryk for, at denne "åbenhed" er problematisk, fordi den samtidig skaber et pres. Hun siger:

Jeg synes, at der er meget tabu omkring det at være bange ... altså der er meget at leve op til, og det bliver faktisk mere og mere. Vi skal være så pisse checkede [...] i måden vi skal se ud på og i vores facade, og vores ydre skal være checked. Vi skal repræsentere os selv på en god måde, og vi skal helst være skide glade. Og igen det kan godt være, at det er mine forestillinger, men jeg synes, at der bliver stillet store krav. Jeg føler mig presset på mange måder[...] (Karen).

Det at være bange, at forholde sig til risici og beskytte sig mentalt og fysisk, kan ikke lade sig gøre, hvis man skal følge kravene om at præstere livets mange åbninger i en senmoderne værdisammenhæng. Hvis de unge skal følge med i opløsningerne og ændringerne i de samfundsmæssige normer, forudsætter det at de ignorerer eller i hvert fald lader som om de ignorerer den eksistentielle tvivl og angst – i en påtaget naivitet. Angsten bliver derfor ligesom risikoen et tabu, fordi den tydeliggør den usikkerhed, som de unge forsøger at finde ståsted og mening i forhold til. At undgå angsten er alligevel ikke muligt.

Det er derfor tydeligt, at meningsproblemet skærpes i forhold til størrelserne chance og risiko i forbindelse med seksualiteten. Den åbenhed, som kendetegner den postmoderne bevidsthed, har betydning for informanternes opfattelse af beskyttelse. At tage en chance er en måde at overkomme en række ambivalenser og tilfældigheder i det seksuelle møde. Eftersom informanterne oplever sig selv som uforudsigelige og kontingente subjekter, vælger de at stole på chancens skæbnepotentiale. I den forbindelse rammer risikoens logik og de rationelle overvejelser skævt, netop fordi de ikke giver mening inden for den logik, som chancen repræsenterer.

I det næste afsnit skal vi se, hvorledes informanternes selvfortællinger bliver en måde både at overkomme og at udnytte kontingens og ambivalens på.

Selvfortælling og selvfremstilling

Seksualitet, oplevelser og selvfortællinger synes at hænge uløseligt sammen. Vi skal dog igennem en række "mellemsgninger" for at se, hvorledes selvfortællingerne har betydning for, at de unge vælger at tage en chance og fra-

vælge kondomet i det seksuelle møde.

En lang række af de fortællinger, som informanterne viderebringer, bærer præg af en særlig form for selvdistance. De kan begrunde, forklare og reflektere deres valg til trods for, at de til tider ikke mener, at de har foretaget "fornuftige" valg eller handlinger. De er i stand til at observere sig selv som fremmede og fortælle en spændende historie om sig selv både til sig selv og til andre. Deres liv er fortællinger med underholdningsværdi.

Rasmus er en af de informanter, der i særlig grad nyder at vægte underholdningsperspektivet og det maleriske ved sine fortællinger. Han fortæller, hvordan han mødte en fyr på et studieophold i USA og afslutter sin fortælling med en reference til en "docu-soap":

Jeg havde overhovedet ikke set ham. Han lagde sig bare ind [i bilen], og så tænkte jeg sådan ... nå! Og det var alligevel lidt vildt ik? Og så gik vi over i.. min bil var sådan en cabriolet, og så gik vi over i hans bil, hvor min ven så lå på bagsædet sammen med én, han havde scoret, og jeg sad så på forsædet, hvor Andrew begyndte at sutte den af på mig. Altså havde sex på den måde. Og det var jo fuldstændigt Rickie Lake stil ik? Og det blev jeg sådan lidt fascineret af ik? (Rasmus).

At Rasmus kan placere sin oplevelse inden for en særlig ramme med vægten på det underholdende, finder han selv er et positivt aspekt ved sin oplevelse. Historien trækker bevidst på klicheer; vi kan se det for os, når han fortæller: store amerikanske biler i hvilke de nonchalant overgiver sig tilfældigheden og begæret. Fortællingen indeholder således en række æstetiske elementer, der gør at den bliver "smuk" og hel. Og det til trods for, at Rasmus på intet tidspunkt, heller ikke da hans forhold til Andrew udviklede sig, brugte kondom. Rasmus' efterfølgende bekymringer over dette passer ikke ind i historien. Det er et element, der ikke bliver vægtet. Vi har derimod en fornemmelse af, at Rasmus har oplevet noget særligt fortælleverdigt. Og måske er oplevelsen særligt fortælleverdigt, fordi den rummer underholdende og grænseoverskridende elementer?

I hvert fald står det klart, at flere af de interviewede vægter og mestrer de seksuelle selvfortællinger i udpræget grad. Det er som om, at det at være i besiddelse af en række seksuelle selvfortællinger viser, at de er ovenpå. De seksuelle selvfortællinger henviser således til et overskud både for fortælleren selv og for andre.

Foucault fremhæver i "Viljen til viden" (1994 [1976]), at talen om seksualitet er særlig central for konstruktionen af det moderne selv. Seksualiteten bliver i stigende grad op gennem 1700, 1800- og 1900-tallet central i enhver selvfortælling og selvkonstruktion. Gennem lægevidenskaben og en række andre samfundsmæssige diskurser og praksisser konstrueres seksualiteten som et menneskes inderste, om end skjulte og farlige væsen. Samtidig skabes

behov for at tale om seksualiteten, for at bekende den – først for at kunne beherske den, siden for at kunne frigøre den.

Behovet for at bekende viser sig også i informanternes måde at konstruere deres seksuelle selvfortællinger på. Talen eller diskursen er næsten lige så intim som to kroppe, der mødes. I interviewene er der dog tegn på, at selvfortællingerne, frem for at sigte mod seksuel frigørelse gennem bekendelse, i langt højere grad er drevet af et ønske om at konstruere en sammenhængende, underholdende og unik historie. Som illustration skal vi se, hvorledes Jesper *næsten* lader sig forføre af sin egen histories dynamik, men undervejs fortryder og foretager et brat fortællemæssigt skift. Han fortæller om en pige, han har mødt til en fest:

Og så...da vi skulle hjem, så kom vi ned på gaden og skulle faktisk til at sige farvel. Og så siger hun: "Jeg er jo lige flyttet, og så har jeg to lejligheder". For hun var jo lige flyttet sammen med kæresten samme weekend. Så hun sagde "vi kan jo bare gå op i den gamle lejlighed", hvor de havde flyttet tingene fra. "Der står stadig en seng" sagde hun. *Nej!...*(bremser sig selv). Hun spurgte, om jeg ville med op og ryge en smøg, og så gik vi op og røg en smøg, og så var vi sammen og sov sammen.

I ovenstående fortælling er det tydeligt, hvordan Jesper *næsten* falder i og ønsker at give historien et ekstra finish af underholdning. Men han stopper sig selv midt i sætningen med et *NEJ!*, *næsten* som en selvrettesættelse, og afslutter derefter historien mere faktisk.

Hos en række af informanterne ser vi altså, at underholdningsaspektet og æstetikken i høj grad er bærende for fortællingerne. For at forstå skiftet fra bekendelse til underholdning er det interessant at inddrage perspektiver fra den engelske sociolog Ken Plummer (1995; 2003). Forandringer i den moderne selvfortælling tager, ifølge Plummer, fart i 1960'erne og 1970'erne. Væksten i massemedier, som producerer historier med underholdningsværdi, er en central dynamik for forandringerne. Massemedierne fokuserer i høj grad på det intime livs dramaer, hvor underholdningsaspektet er særlig vigtigt. Dette aspekt er dog ikke den eneste faktor af betydning. Omfanget af og væksten i privatforbruget har medført, at det intime liv og de seksuelle selvfortællinger er blevet lokkemiddel for en lang række varer og anvendes i forbindelse med reklame og marketing. En tredje vigtig del af forbrugskulturen er konstruktionen af en specifik ungdomskultur, der skaber et helt nyt marked for ungdomsblade, film, musikvideoer og fjernsynsprogrammer. Seksualiteten er en vigtig del af ungdomskulturen, hvor de unge selv både synger og skriver deres seksuelle selvfortællinger. Ikke fordi der ikke tidligere har eksisteret "ungdom", men den har ikke i samme grad haft sit helt eget system af symbolske goder og

forbrug. Parallelt med forbrugs- og massemedie-udviklingens produktion af symbolske goder er den individualiserede terapeutiske og ekspressive kultur eksploderet. Den tiltagende terapeutisering er netop med til at fremme det værdifulde i at "selvfortælle" (Plummer 2003:35-36). Fortællingerne får særstatus og vigtigst af alt – ørenlyd.

Det er netop disse aspekter, der afspejles hos informanterne generelt. Selvfortællingerne i senmoderniteten vægtes i høj grad efter deres iscenesatte underholdningsværdi og i langt mindre grad end tidligere efter deres sandhedsværdi. Det handler om at konstruere en fortolkning af oplevelser, så de i sig selv bliver interessante. Vægten i fortællingerne lægges mere på overfladen, og bare det at kunne fortælle en historie har stor betydning.

For de fleste af informanterne er det således kendetegnende, at oplevelserne har ligheder med kendte æstetiske genrer og stiltræk. De er næsten bevidste klicheer. Fortællingerne vægtes således i forhold til formen frem for indholdet (f.eks. i Rasmus' historie om forholdet til Andrew). Historierne kan afstemmes efter fællesskabets stil eller smag og inden for en hvilken som helst passende fortælle- eller fortolkningsramme. Det kan f.eks. være en feministisk ramme (han udnyttede mig), en ekspertbetonet (jeg tog ikke højde for risikoen), en freudiansk (det er en traumatisk oplevelse) eller en foucaultsk (jeg vælger at være min rolle på ny i dag). På den måde låner de seksuelle selvfortællinger fra forskellige genrer og tolkningsrammer, så gamle fortællinger viderefortælles på nye ironiske måder. Det bliver muligt at låne fra samfundsvidenskabelige metafortællinger (Plummer 1995:139-40) og transformere dem til underholdende bricolerede selvfortællinger.

Når vi ser, at informanternes seksuelle selvfortællinger ofte omhandler sex uden kondom, og at det at tage chancen spiller en central rolle for dem, vidner det om et kulturelt *overskud* af diskurs. Dette kan vi se illustreret, da jeg spørger Anna, om hun har haft éngangsforhold. Her siger hun:

Jeg kan fortælle om det bedste. Ej, jeg kan fortælle om flere. Jeg kan snakke i timer...(griner).

Men samtidig vidner det også om et *underskud* af intensitet og krop. For at belyse denne dialektik i informanternes historier er det givende at inddrage den franske filosof Georges Bataille. Batailles samfundsopfattelse er bundet til distinktionen mellem homogenitet og heterogenitet, hvor det homogene karakteriseres af arbejds- og bytte-rationalitet og dermed af reproduktionens mekaniske gentagelse, mens det heterogene, der søges bortvist fra homogeniteten, er markeret som fornuftens andet – f.eks. kvalme, seksualitet, orgie, angst, død. Selv om mennesket vil forsøge at fortrænge det heterogene, vil det vedblive at vise sig i eksistensen og socialiteten i sublimeret form (Rendtorff 2004:35) – og således også i sproget. I *Historien om øjet* (Bataille 1999 [1966])

fremgår det, hvorledes de heterogene spor i sproget, som henviser til chancen, bærer hele dynamikken i iscenesatte forløb som en trang til seksuel overskridelse og surrealisme. Det er herigennem, at muligheden for at overskride de moralske, samfundsmæssige og eksistentielle forbud og begrænsninger ligger. Et sådant forløb kaster et fortalt subjekt rundt mellem homogenitet og heterogenitet, sender det ud af værdierne, ud i radikalt ubegrundede begivenhedsrækker og gør det muligt at tale om(kring) det umulige. Vi lever derfor, ifølge Bataille, på fortællinger (Brandt 1999:156).

Alligevel er den pornografiske fortælling, ifølge Bataille, muligvis den mest sørgmodige genre, der eksisterer. For det umulige er stadig umuligt. Informanternes historier er ikke pornografiske, men de bygger alligevel på nogle af de samme momenter, eftersom de på mange måder afspejler en sørgende opstemthed og en eftertænksom fjernhed. Oplevelsen er et sted, hvor de aldrig helt kan komme igen.

Dette forhold kan belyses yderligere ud fra Walther Benjamins aurabegreb (1998[1938]). Selvfortællingerne afspejler en længsel efter aura, det intense og unikke nu. Fortællingerne er eminent kunstneriske, men forbliver sørgeligt nok simili i forhold til selve oplevelsen. For lige meget hvad, så ligger stemningen ikke i sproget, men et sted i kroppen. Selvfortællingerne er således som et fotografi, et (selv)billede der stædigt, men forgæves forsøger at indfange intensitetens præmisser.

Opsummerende finder jeg derfor, at informanterne udtrykker et refleksivt overskud og en evne til selviscenesættelse, som er ganske bemærkelsesværdig. Deres historier er "sjove", og det til trods for, at de, sagt på en "gammeldags" moderne måde, indeholder oplevelser, hvor de løber en risiko. Det at tage chancen er jo samtidig en historie om at løbe en risiko, for de to aspekter hænger uløseligt sammen. Dette dobbelte aspekt betyder, at den historie, som var ganske underholdende i et chance-perspektiv, er ganske alvorlig i et risiko-perspektiv. Men fordi det underholdende element vægtes højere, har selvfortællinger med fokus på chancen også mere ørenlyd. Chancen er underholdende. Fortællinger om risiko virker kedsommelige og på sin vis gammeldags.

At mestre begge fortællinger på én gang vidner derfor om et ekstremt overskud til iscenesættelse, men det vidner også om en konflikt imellem flere og sideløbende fortællinger. De "gamle" moderne og mere alvorlige fortællinger om risiko er ikke afløst af nye ironiske og underholdende historier; de eksisterer side om side med hinanden i informanternes eget fortælleunivers.

Yderligere finder jeg, at produktionen af den evige talestrøm afspejler et fundamentalt underskud af intensitet og krop, fordi fortællingerne forsøger at gengive en kropslighed, som ikke kan fanges uden for nuet⁵. Eftersom de samfundsmæssige betingelser gør, at den postmoderne bevidsthed lever af intensivering, afspejler selvfortællingerne en sørgende opstemthed – et underskud af krop og et underskud af den vildskab, som heterogeniteten repræsenterer. Selvfortællingerne viser, at vi lever af vores historier og derfor aldrig

rigtig lever *i* vores krop. Det er via fortællingerne, at vi forsøger at sprænge de moralske og normative begrænsninger, der fanger senmoderne kropslængsler i selvrefleksionens fængsel.

Man kan derfor tale om en selvforstærkende proces, hvor længslen efter det ikke-diskursive, i de intensive nu'er, forstærkes af den omsiggribende selvkonstruktion og selvfortælling. De to tendenser bliver således sider af samme udvikling i senmoderniteten; ja, de forudsætter hinanden! I længslen efter at undslippe et sprog, der har udartet sig til en række ligestillede fortolkningsrammer og klicheer, bliver det nødvendigt løbende at følge op på sine selvfortællinger som en investering i en selvomsorg og selvforvaltning til trods for, at de kan udfordres og udskiftes med nye. Den religiøse selvfortælling, som gav eksistensen en enestående aura, er for længst borte, og vi må ty til andre midler.

Og således bliver det at tage en chance – at lade være med at beskytte sig i den seksuelle interaktion – til en måde at magte sin selvskabelse. For det første bibringer oplevelserne et øjeblik nu, der sprænger grænserne for det sprog, vi er givet. For det andet indgår oplevelserne i individernes selvfortællinger som noget, der gør disse til særligt unikke og eminent selvfortællinger. Derved kan informanterne opleve, at de magter det eksistentielle problem, der vedrører den kontingens og ambivalens, som kendetegner postmoderne strømninger i senmoderniteten. At tage en chance er således på en og samme tid en form for momentan selvforfølgelse (i nuet via kroppen) og en meningsfuld selvkonstitution (i selvfortællingen). Chancen kompenserer for underskuddet af mening og krop – et underskud der udgør et senmoderne grundvilkår for de interviewede unge.

Risiko

I det følgende vil jeg fremhæve nogle temaer, der er af særlig betydning for den værdiorientering som gælder, når de unge oplever at de løber en risiko i det seksuelle møde, og som står i konflikt med chancens værdisæt. Set udefra gør ambivalensen mellem "væren i åbenhed" og "væren i lukkethed", at spillet med chancen og risikoen er ganske kompliceret for informanterne. Spillet indebærer, at der eksisterer nogle bevægelser, som ensretter individet i definitioner af normalitet og afvigelse, samtidig med at alle muligheder og betydninger er inden for rækkevidde, hvis de tager en chance.

Dette forhold kan konkretiseres yderligere i lyset af Bourdieus overvejelser over tidslighed. Praksis er ifølge Bourdieu ikke noget der foregår *i* tiden, men noget der *skaber* tiden, dvs. er temporalisering (Bourdieu 2000 [1997]:206). Den handlende aktør og den sociale verden er således vigtige komponenter for, hvad tid er. I den sammenhæng benytter Bourdieu en spil-metafor for det at deltage i det sociale liv. Et givet felt kan betragtes som et spil, hvor specifikke regler gælder for overhovedet at være med i kampen for at vinde.

En informant, der benytter spil-metaforik, er Karen. Jeg spørger hende, om

hun på noget tidspunkt har tænkt over, at hun kunne blive smittet med seksuelt overførte sygdomme, og hun svarer:

Jo, men først senere hen. Jeg har spillet hasard ligesom dem, der bruger hele deres formue på et casino. Jeg har jo også lært, nu hvor jeg er sammen med en mand som jeg har lyst til at give mig fuldstændigt hen til ... [...] at puha... hvor jeg nu synes, at det er nedtur at gå i byen og finde en eller anden lort, som har brugt en eller anden parfume, som man slet ikke kan klare eller ... adr for satan. Jeg er kommet meget langt væk fra det der. Der kan man godt sige, at jeg har dyrket det i en sådan ekstrem grad, at jeg er gået helt i den anden grøft. Det er selvfølgelig altid en balance.

I Bourdieus teori om temporaliseringen gælder, at der i det præsente (i nuet) er en tilstedeværelse af det kommende. Vi er selv medspillere og samtidigt medkonstruktører af spillet. Den gode spiller kender spillet så godt, at han kan forudse sine fremtidige muligheder og dermed investere i spillet med fordel⁶. Karen illustrerer dette. Ifølge hende kendte hun ikke spillet så godt, at hun kunne forudse sine fremtidige muligheder i spillet. Hun så ingen fremtid i det, netop fordi hun fuldstændigt overgav sig til chancen. Fremtiden eksisterede således ikke som et reflekteret potentiale på det "tidspunkt". Hun tabte derfor, ifølge hende selv, spillet og "brugte hele sin formue på et casino", som hun selv beskriver det.

To af de andre informanter, Karl og Anna, forsøger derimod at balancere deres satsninger i forhold til nogle "moderne" objektiverede regler, der giver dem mulighed for at indfri deres forventninger til fremtiden – til det lange løb. Karl og Anna ønsker at kontrollere spillet; de ønsker at kontrollere sig selv i tiden – som en praksis – fordi de har en fornemmelse af at kunne ødelægge det kommende i nuet. Med andre ord handler det for dem om ikke at ødelægge deres muligheder i fremtiden. På den måde er nuet, til trods for dets postmoderne karakter, fortsat underlagt en moderne lineær logik, fordi den lineære logik indgår som en betingelse for et fremtidigt menings-indhold. Karl og Anna forener dermed chancen og risikoen i et. Det er ikke alle, som er i stand til det. Karen mistede balancepunktet og faldt til chancens opløsende side, fordi hun ikke fastholdt en lineær temporalisering, men først og fremmest ønskede at give slip på en sådan logik.

At tale om det dobbelte perspektiv mellem postmoderne og moderne værdier indfanger således den bevægelse mellem værdisæt i det seksuelle møde, som informanterne hele tiden peger på. Chancen taber sin åbne tidslighed, så snart informanterne skal anskue den lineært. De har ikke tiden (forstået som en specifikt moderne, logisk praksis) til denne åbenhed. Den åbenhed, som ligger i chancen, lukkes når informanterne anskuer chancen som en risiko. Lukketheden skaber paradoksalt nok en tryghed i informanternes orientering

i det seksuelle møde, som efterfølgende begrænser rammerne for deres eksistens generelt. Vi kan derfor sammenfattende sige, at informanternes fortolkninger af tiden er bestemmende for, hvorledes de seksuelle oplevelser erkendes og italesættes. Dermed kan vi se, hvorledes de seksuelle oplevelser er en praksis, der skaber tiden, og hvorledes risikoen bliver et (be)greb til at overkomme seksualitetens foruroligende tidslighed.

I den senmoderne livsverden er tiden genstand for en nystrukturering. Nystruktureringen er et forsøg på at overkomme de generelle ambivalenser, der ellers kendetegner væren i senmoderniteten. Det er i den henseende "bekvemt" at holde fast i moderne begreber, fordi de giver tryghed. Begrebet om risiko kan derfor bruges som en udvej – en måde at "flygte" fra chancen og de postmoderne værdiers abstrakte mulighedsfelt. Elaborerer vi dette aspekt med Bourdieus sociologiske perspektiv, kan vi forstå balancegangen mellem risiko og chance som en særlig form for normativ og grænsedragende temporalisering af det sociale spil. Den gode spiller kender spillet så godt, at han/hun kan forudsætte sine fremtidige muligheder og dermed investere i spillet med fordel. Dermed er det socialt integrerende at mestre balancegangen mellem chance og risiko, idet bemestringen demonstrerer en kontrol og disciplinering af både krop og selvfremsstilling – centrale aspekter i konstruktionen af et "sammenhængende" senmoderne individ.

Skam og tavshed

Jeg ville aldrig sige det til nogen [at han har haft sex uden kondom], for så ville du blive set ned på helt sikkert. Og jeg ser også ned på andre, jeg ved der har usikker sex, hvis jeg hører det gennem venner. Så det er derfor, at man virkelig skal holde det for sig selv (Rasmus).

Som anført er der et særligt normativt aspekt forbundet med forvaltningen af risiko, men man kunne måske spørge om netop Rasmus' eksplicitering af risikoenes privathed skyldes, at han betegner sig som homoseksuel og derfor er en del af et miljø med en særlig norm om "sikker sex". Flere af de heteroseksuelle informanter udtrykker dog den samme form for tilbagetrukkethed i forhold til risikoen. En forklaring, der holder fast i homoseksualiteten, kan altså kun indfange en lille del af det, der spiller ind i den seksuelle værdiorientering. Aspektet skal derfor uddybes yderligere.

Karen er en af de heteroseksuelle informanter, der italesætter den privatiserede angst og begrebsliggør den som skam. Hun oplever, at hun har sat sit liv mere på spidsen end andre og siger:

Altså jeg synes faktisk, at alle omkring mig har været i hvert fald lidt mere fornuftige og ansvarsbevidste. Jeg har jo brugt meget tid på at skamme mig...

For at forstå den skam, som Karen og Rasmus taler om, er det relevant at udvide perspektivet på risikoen og den privatiserede angst ved at inddrage nogle pointer fra kulturanthropologen Mary Douglas (Douglas og Calvez 1990; Douglas 1994)⁷. I *Risk and Blame* gennemgår Douglas en række ligheder mellem præmoderne samfunds forvaltning af fare og moderne samfunds forvaltning af risici. I takt med at risikobegrebet er blevet en mere integreret del af den objektiviserende videnskab, er der sideløbende foregået en stigende moralisering af fare – en moralisering der kan sammenlignes med opfattelser af synd i præmoderne samfund (Douglas 1994:25). Nutidens risici ligner synden, idet begge er forbundet med en konstant og vedvarende moralisering af farer (ibid.26). Ifølge Douglas bliver risiko-forestillingen i dag en måde at forstå og forudse individuelle farer. Intentionen er at beskytte det enkelte individ imod farer, som kan påføres af fællesskabet, men moralen er hæftet på risiko-begrebet til trods for, at begrebet angiveligt bygger på videnskabelig "objektivitet". Pointen er, at forestillingen om risici stadig er med til at etablere et moralsk fællesskab og et fælles fjendebillede, der kan minde om syndens integrerende betydning i præmoderne samfund (Douglas 1994:28).

Douglas fremhæver yderligere, at det rationalistiske risikobegreb i videnskabens og objektivitetens navn kategoriserer specifikke farefulde momenter i samfundet – det være sig bestemte populationsgrupper (risikogrupper) eller en bestemt adfærd (risikoadfærd) – uden at reflektere den moralske eller normative magt, der ligger i de "objektive" risikodefinitioner. På den led er begrebet om og erfaringen af risiko en social proces. For Douglas er der derfor tale om en kulturel stemping, når den statistiske kalkulation vælger sit fokus, og hun understreger, at risikobegrebet er et politisk og moralsk begreb, når ansvaret for risici placeres. Der er altid nogen eller noget, der skal pålægges skylden. Hun siger:

Under the banner of risk reduction, a new blaming system has replaced the former combination of moralistic condemning the victim and opportunistic condemning the victim's incompetence (ibid.16).

Risiko er således en social proces, og informanternes privatisering af skamfølelsen kan forstås i lyset af denne proces og dens skyldspålæggelse.

Sociologen Deborah Luptons (1995) tanker om risiko kan tilføje forståelsen yderligere aspekter. Ifølge Lupton er det karakteristisk, at de, der i dag ikke tager højde for helbredsmæssige risici, bliver betragtet som syndere. Hun skriver:

Those who are deemed "at risk" become the sinners, not the sinned against, because of their apparent voluntary courting of risk (Lupton 1995:90).

Hun eksemplificerer denne antagelse med, at f.eks. rygere eller folk med overvægtsproblemer ofte får at vide, at deres helbredsproblemer er selvvalgte. Ifølge den gængse diskurs har de bevidst valgt at udsætte sig selv for en helbreds­mæssig risiko, fordi de ikke besidder nok viljestyrke og dermed lider af moralsk svaghed. De bliver derfor opfattet som en samfundsmæssig byrde og udgift og udgør dermed en trussel imod det moralske fællesskab. Risikotagende individer er irrationelle individer, der fører sig selv bag lyset og handler uansvarligt. Det er derfor selvforskyldt, hvis de i fremtiden bliver ramt af sygdom. På den måde mener Lupton, at det er blevet normalt i en sundheds­politisk diskurs at kategorisere dem, der løber en risiko, som nogle der har mistet herredømmet over selvet (Lupton 1995:90). Luptons pointer er oplysende i forhold til informanternes pinlighedsoplevelser og selvbebrejdelser. De interviewede siger netop, at de mister fornuften – som mistede de herredømmet over sig selv. De har således, ifølge diskursen om risiko, ikke mestret deres vilje og lider dermed af moralsk svaghed.

Men heller ikke skammen er ensbetydende med at informanterne vælger at beskytte sig imod seksuelt overførte sygdomme. Dette kan Anna hjælpe os med at belyse. Hun fortæller om et tidspunkt, hvor hun fik konstateret klamydia:

Jeg kan huske, at jeg bare var sådan flov og bange for at det betød, at jeg ikke kunne få børn og sådan noget. Angst over det, men det har jo desværre ikke betydet, at jeg så begyndte at passe på vel?

Selv om risikoen for seksuelt overførte sygdomme kan opleves som noget skamfuldt, pinligt og isolerende, så formår denne logik alligevel ikke konsekvent at spille ind på det nu, hvor informanterne har muligheden for at vælge beskyttelsen til. Og det er måske, fordi intensiteten i chancen ophæver den ensomme tilstand, som skammen sætter os i.

Christopher Lasch hævder i *Eliternes oprør og forræderiet mod demokratiet* (1996) skammens fravær i nyere vestlig kultur. Skammen har, ifølge Lasch, historisk bidraget til en anstændig afstand og skillelinje mellem privat og offentlig, men den har nu udspillet sin rolle. At tale om skammens fravær i dag synes dog at være for forenklet (Skårderud 1999:133-149). Det er således en misforståelse at betragte en stigende offentligheds­gørelse og seksualisering af det offentlige rum som tegn på skamløshed. Jeg vil mene, at der med vores ideal om blottæggelse og afsløringer i selvfortællinger kan ses en tendens til, at kravene i det so-ciale antager nye former, men dette betyder ikke, at skammen forsvinder. Den er blot privatiseret i en sådan grad, at vi næsten har mistet sproget om den⁸. Skammen er blevet tavsere og mere ensom, end den tidligere har været, men den er ikke forsvundet.

Sammenfattende kan det derfor fremhæves, at et karakteristisk træk ved informanternes orienteringer i det seksuelle møde er en privatisering af den

angst, som følger af at løbe en risiko. Dette skyldes en særlig form for eksistentiel fremmedhed og rodløshed, der vugger mellem chancens udefinerbare oplevelser og risikoens forklarende og kategoriserende dynamik. Problemet for informanterne er netop, at de ikke kan forklare, *hvorfor* de løb en risiko, men kun efterfølgende fortryde og bekende. Forklaringens kraft er derfor svækket i takt med privatiseringen af risikoansvaret. Individet står alene tilbage med ansvaret for at begrunde sine risikable handlinger og har kun sig selv at bebrejde. Ifølge en moderne logik er risikovillighed udtryk for en moralsk svaghed, alt imens risikovillighed ifølge postmoderne logik er udtryk for en åbenhed og en vilje til at gribe chancen. Postmoderne værdier i det seksuelle møde er således i konflikt med de moderne værdier i det seksuelle møde. Kontingensten og ambivalensen er stadig påtrængende, alt imens individet selv og alene er henvist til – skamfuldt – at tage kampen op imod disse usikkerheder.

Konklusion

Der optræder en lang række modsigelser og vekselvirkninger i den seksuelle værdiorientering i senmoderniteten, som påvirker de unges måde at forholde sig til og beskytte sig imod seksygdomme. Disse bevægelser synes at være medkonstituerende for mange handlinger.

Seksualitetens oplevelser og erfaringer påvirkes af senmodernitetens værdikonflikter, idet fortolkningsrammens værdimæssige divergencer forklarer de seksuelle oplevelser forskelligt. Således kan informanterne ikke inden for risikoens moderne fortolkningsramme legitimt handle og efterstræbe chancens impulsive og intensive oplevelser. Samtidig giver bruddet med den moderne logik brændstof til chancens oplevelser. De intense oplevelser bryder forudsigelighedens logik, men kan ikke rationelt eller værdimæssigt legitimeres, da oplevelserne står alene og for sig selv i et enkelt nu. Chancens oplevelser kan kun legitimeres inden for de underholdende selvfortællinger. Undersøgelsens refleksioner om tid har yderligere vist, at chancen og risikoen som værdiorienteringer afstikker rammerne for en særlig spatial temporal erfaring; seksualiteten kan ophæve den lineære temporalitet og dermed skabe et særligt *rum* – et slags epistemologisk frirum. Inden for dette er det "i orden", at der ikke findes nogen mening med oplevelserne, det er legitimt at give sig hen uden begrundelse. I dette rum er det legitimt at løbe en risiko.

De seksuelle oplevelser har således ikke et fast værdimæssigt "helle". De er hverken fuldstændigt postmoderniserede eller fuldstændigt moderne (i idealtypisk betydning af disse ord). Således er dele af senmoderniteten kendetegnet ved, at impulsive handlinger bliver forbundet med en refleksiv fordømmelse eller undren. Dette gælder selvsagt både informanternes egen værdimæssige forklaringer og andres.

Denne uafklarede tvetydighed betyder, at kondomet er en symbolsk barriere for den postmoderne væren, hvis værdisæt særligt eftertragtes af informanterne. Undersøgelsen har således tegnet et billede, der kan bane vejen for

at forstå brugen/ikke-brugen af kondom som andet end blot fysisk adfærd eller udtryk for videnskabelig utilstrækkelighed. Undersøgelsen viser netop, at "fravalget" af kondom kan skyldes, at mængden af viden tynger og næsten tvinger de unge ud i *oplevelser*, der vasker den viden af dem, som de har tilegnet sig, og som tynger og til tider handlingslammer eksistensen.

Det er derfor også et spørgsmål, om vi overhovedet kan tale om, at de seksuelle oplevelser bygger på en social omverdensforståelse, eller om de kun har subjektet som centrum for oplevelsen? I bund og grund er oplevelserne sociale, fordi chancen forudsætter en åbenhed og tolerance for samvær, som ikke er givet med den moderne risikologik. Det kan godt være, at oplevelserne ikke er baseret på meningsfuld handling (i moderne betydning), men de er om noget underholdende (især via selvfortællingerne) og livsbekræftende, og det til trods for at de ikke kan begrundes positivt ud fra modernitetens logik. Dette er i sig selv et paradoks, fordi det at tage en chance og have sex uden kondom indbefatter en reel risiko – også for den anden – og dermed må betragtes som en asocial adfærd inden for et socialt møde. Alligevel rummer chancen muligheden for at tolerere utraditionelle handlinger, som inden for risikoens logik ville blive betragtet som meningsløse, unormale eller endog "sygelige". Chancen har intet rationelt formål, men søges blot med henblik på at nyde nuet i fællesskab med et andet menneske – blot og bare for dette nu's fællesskab. Der synes endda i interviewmaterialet at tegne sig en desperation efter at være "rigtig" og autentisk sammen med et andet menneske – at føle noget. Det er en desperation efter at bryde risikoens individualisering og ensomhed og "bare" være sammen i et enkelt autentisk nu. Alligevel finder informanterne, trods ihærdig søgen, ingen eksistentiel tryghed i nuet. Tilværens kontingens åbnes i stedet op som resultat af informanternes pendlertilværelse mellem to modsatte værdiorienteringer. Derfor forsøger de løbende at lukke dette eksistentielle "problem" ved at genideologisere risikoens logik og værdisæt. Chancens logik henviser således til en flygtig, men åben social relation, alt imens risikoens logik henviser til en længerevarende og formålsrettet, men lukket relation. Vi kan således forstå seksualiteten som et socialt rum med sin egen tidslighed, der indbefatter en række muligheder for at slippe for den refleksivitet, der tynger individet i senmoderniteten. Realiseringen af denne mulighed – denne chance – prioriteres frem for at afstå fra oplevelsen eller mere forbeholdent at bruge kondom.

Afgørende er derfor, at forebyggende og sundhedspædagogiske tiltag tager højde for, at unge i dag lever af at tage en chance og godt kender til den risiko, som er forbundet med at have sex uden kondom. En forebyggelse af seks sygdomme bør derfor tage højde for dette aspekt ved at inddrage viden om den livsverdens-kontekst, som de unge befinder sig i. Her nytter det ikke at få moralske kvaler ved tanken om, hvordan de unge forvalter deres seksualitet.

Noter

1. Som bekendt findes der adskillige måder at begribe den nuværende tilstand i moderne vestlige samfund på. Således taler Ulrich Beck (1986) om "risikosamfund", Scott Lash anvender termen "informationssamfund" (1999), andre kalder dette nye for "postmodernitet", således Bauman (1992,1993), alt imens Giddens beskriver samfundets forandrede tilstande med termen "senmodernitet". Jeg har valgt at anvende "senmodernitet" som den overordnede term, selv om postmodernitet på mange måder bedre rammer nutidens værdiorientering. Problemet med begrebet postmodernitet er imidlertid, at der deri ligger en radikalitet, som kan være misvisende. Vi er ikke post det modernes idealer om oplysning og normativitet, men befinder os snarere i en gråzone af kompleksitet, der indeholder både noget postmoderne og noget moderne.
2. Informanterne er alle bosiddende i København, med varierende uddannelses- og arbejdsbaggrund. Der er således både informanter med ingen uddannelse, og med kortere, mellem-lang og videregående uddannelse. Et centralt aspekt ved undersøgelsen er rekrutteringen af både homoseksuelle og heteroseksuelle informanter. Dette har været vigtigt for at bryde med den gængse kategorisering af risikogrupper og risikoadfærd, som ellers kendetegner en stor del af den hidtidige forskning i seksuel adfærd og seksuelt overførte sygdomme.
3. Jeg vender i analysen af interviewmaterialet tilbage til yderligere sociologiske undersøgelser.
4. Jeg har valgt at anvende udtrykket "sex uden kondom" som betegnelse for handlinger, hvor informanterne ikke har beskyttet sig imod seksuelt overførte sygdomme. Intentionen med ordvalget har været at undgå betegnelser som f.eks. "risikosex", "usikker sex", eller "ubeskyltet sex", da disse ofte er blevet anvendt i forbindelse med forebyggelse og derved ensidigt ligger inden for den tankegang, som risikobegrebet refererer til.
5. Naturligvis er det mig, der i denne sammenhæng har bedt informanterne om at tale og fortælle; men set i perspektiv af hvad også Foucault (1994 [1974]) og Plummer (1995, 2003) fremfører, så kommer fortællingerne med en udpræget lethed. En lethed der peger på, at fortællingerne altid allerede er fortalt.
6. Oplevelsen af tid har at gøre med det forhold, der eksisterer mellem aktørens forventninger og aktørens muligheder i spillet. Tidsoplevelsen er indlejret i forholdet mellem på den ene side habitus, dvs. den enkeltes dispositioner for at være og handle, og på den anden side feltet som et socialt kosmos af objektiverende regler, og dermed mulighederne for at indfri forventningerne. Den almene form for temporalisering generelt i samfundet er blot én form for temporalisering, men tager sig ud som doxa (Bourdieu 2000:207- 2008). Tanken om temporalisering eller tidsliggørelsen går tilbage til Heidegger. Han skriver i *Sein und Zeit* (2001 [1927]), at tiden må bestemmes på baggrund af tidsliggørelsen: "Zeit ist ursprünglich als Zeitigung der Zeitlichkeit" (ibid. 365).
7. Der findes naturligvis en række forskellige former for skam op igennem historien, og der er selvfølgelig en betydelig kulturel forskellighed i, hvad man skammer sig over. Min pointe er dog, at individet i senmoderniteten skammer sig over at løbe en risiko, men at det at løbe en risiko nogle gange er en forudsætning for overhovedet at være i den senmoderne verden.
8. Ifølge den norske psykiater Finn Skårderud (1999) er beretningen om vestlig kultur ikke beretningen om tabt skam, men snarere om en skam gået fra en kollektiv norm til en individuel norm. En sådan skam kan hæmme individet langt mere end den kollektive, da den ikke kan forvandles til en ydre fjende som flere kan være sammen om at bekæmpe. I stedet er individet indiskutabelt alene med skammen (ibid.143-144).

Litteratur:

- Bauman, Zygmunt 1991: *Modernity and ambivalence*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Zygmunt 1992: *Intimations of Postmodernity*. London: Routledge.

- Bataille, Georges 1994[1945]: "Chancen". I: *Den hovedløse – Batailles kosmologi*. Århus: Forlaget Anis.
- Bataille, Georges 1999[1966]: *Historien om Øjet*. København: Rævens Sorte Bibliotek.
- Beck, Ulrich 1997[1986]: *Risikosamfundet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Benjamin, Walter 1998[1935]: "Kunstværket i dets tekniske reproducerbarheds tidsalder". I: Walter Benjamin: *Kulturkritiske essays*. København: Samlerens Bogklub.
- Bourdieu, Pierre 2000 [1997]: *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.
- Brandt, Per Aage 1999: "Det umulige". I: Bataille, Georges: *Historien om øjet*. København: Rævens Sorte Bibliotek.
- Buck-Morss 1999: *The Dialectics of Seeing – Walter Benjamin and the Arcades Project*. Cambridge: MIT Press.
- Deverell, Katie & Alan Prout 1995: "Sexuality, Identity and Community – Reflections on the MESMAC Project". I: Aggleton, Peter et al. (ed.): *AIDS: Safety, Sexuality and Risk*. London: Taylor and Francis.
- Douglas, Mary 1994: *Risk and Blame – Essays in Cultural Theory*. London: Routledge.
- Douglas, Mary and Marcel Calvez 1990: "The Self as Risk Taker: A Cultural Theory of Contagion in Relation to AIDS." I: *The Sociological Review*, 38 (3): 445-66.
- Foucault, Michel 1994[1974]: *Viljen til viden – Seksualitetens historie bd.1*. København: Det lille forlag.
- Frederiksberg kommune 1999: *Ung 99 – En seksuel profil: En beskrivelse, Rapport 1, Frederiksberg, Forebyggelsessekretariatet, Bornholms Amt*.
- Giddens, Anthony 1996: *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Heede, Dag 1992: *Det tomme menneske*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Heidegger, Martin 2001[1927]: *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Heinskou, Marie Bruvik 2004: *Mellem risiko og chance – senmoderne værdiorienteringer i det seksuelle møde*. Kandidatspeciale. København: Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Kangas, Ida et al. 2004: "A Comparison of Sexual Behavior and Attitudes of Healthy Adolescents in a Danish High School in 1982, 1996 and 2001". I: *Population Health Metrics* 2004, 2:5.
- Lasch, Christopher 1996: *Eliternes oprør og forræderiet mod demokratiet*. Højbjerg: Hovedland.
- Lash, Scott 1999: *Informationcritique*. Paper to the conference: UK- Nordic Meeting, CBS September 16–17.
- Lupton, Deborah 1995: *The Imperative of Health – Public Health and the Regulated Body*. London: Sage Publications.
- Patton, Cindy 2000: *Migratory Vices*. Duke University Press.
- Plummer, Ken 1995: *Telling Sexual Stories*. London: Routledge.
- Plummer, Ken 2003: "Intimate Citizenship and the Culture of Sexual Storytelling". I: Weeks, Jeffrey et al.: *Sexualities and Society*. Cambridge: Polity Press.
- Rendtorff, Jakob Dahl 2004: "Optakten". I: *Fransk Filosofi – Engagement og struktur, Vor Tids Filosofi*. København: Politikens Forlag.

- Rhodes, Tim 1995: "Theorizing and Researching "Risk": Notes on the Social Relations of Risk in Heroin Users Lifestyles". I: Aggleton, Peter et al: *AIDS: Safety, Sexuality and Risk*. London: Taylor and Francis.
- Richardson, Diane 1996: "Contradictions in Discourse: Gender, Sexuality and HIV/AIDS". I: Holland & Adkins: *Sex, Sensibility and the Gendered Body*. MacMillan.
- Schmidt, Lars Henrik 1999: "Sundhedspædagogikken og jagten på livsindhold". I: *Diagnosis III*. København: DPI.
- Skårderud, Finn 1999: *Uro*. København: Tiderne Skifter.
- Sundhedsstyrelsen 2007: *Ung 2006 – 15-24-åriges seksualitet – viden, holdninger & adfærd*, v. Lisbeth B. Nielsen, Institut for sociologi, socialt arbejde & organisation, Aalborg Universitet.
- Ziehe, Thomas 1989: *Ambivalenser og mangfoldighed*. København: Politisk revy.